

Mikulová, Jana

30. lekce

In: Mikulová, Jana. *Základní kurz latiny*. 2. díl. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2013, pp. 97-116

ISBN 978-80-210-6499-7; ISBN 978-80-210-6502-4 (online : Mobipocket)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/128874>

Access Date: 21. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

30. lekce

Gramatika

Gerundivum

Gerundivum je adjektivní jmenný tvar slovesný odvozený od přítomného kmene. Jedná se o určitý typ participia, které má pasivní význam. V různých kontextech může mít různé významy, v této lekci se budeme zabývat zejména gerundivy s významovými odstíny nutnosti, náležitosti apod. (např. „ten, který má být chválen“).

Tvoření

Gerundivum se tvoří pomocí koncovek *-ndus*, *-nda*, *-ndum*. Přidávají se k přítomnému kmeni, který je u 3. a 4. konjugace rozšířen o *-e-*.

	přítomný kmen	gerundivum (nom. sg.)	překlad do češtiny
1. konjugace	laudā-	lauda-ndus, a, um	(ten), který má být chválen
2. konjugace	monē-	mone-ndus, a, um	(ten), který má být napominán
3. konjugace	leg-	leg-e-ndus, a, um	(ten), který má být čten
3. konjugace, typ <i>capiō</i>	capi-	capi-e-ndus, a, um	(ten), který má být chytán
4. konjugace	audi-	audi-e-ndus, a, um	(ten), který má být slyšen

Gerundivum se tedy tvoří stejně jako participium přítomného aktiva, koncovka *-ns* je však nahrazena koncovkami *-ndus*, *-nda*, *-ndum*. Před koncovkami *-ndus*, *-nda*, *-ndum* dochází ke krácení vokálu.

Sloveso *esse* gerundivum nemá. Deponentní slovesa vytváří gerundivum stejně jako slovesa nedeponentní. Gerundivum deponentních sloves má pasivní význam, čímž se liší od ostatních tvarů deponentních sloves.

	přítomný kmen	gerundivum (nom. sg.)	překlad do češtiny
1. konjugace	hortā-	horta-ndus, a, um	(ten), který má být povzbuzován
2. konjugace	verē-	vere-ndus, a, um	(ten), kterého je třeba se bát
3. konjugace	sequ-	sequ-e-ndus, a, um	(ten), který má být následován
3. konjugace, typ <i>capiō</i>	pati-	pati-e-ndus, a, um	(ten), který má být trpěn
4. konjugace	largo-	largo-e-ndus, a, um	(ten), který má být rozdáván

Gerundivum se skloňuje jako adjektivum 1. a 2. deklinace.

Gerundiva přechodných sloves⁵³ mají všechny tvary a shodují se v rodě, čísle a pádě se jménem, ke kterému náleží. Gerundiva nepřechodných sloves⁵⁴ mají pouze tvar neutra zakončený na *-ndum* a používají se pouze v neosobních konstrukcích se slovesem *esse*.

⁵³ Přechodná slovesa: slovesa pojící se s akuzativem.

⁵⁴ Nepřechodná slovesa: slovesa pojící se s jiným pádem než s akuzativem nebo slovesa bezpředmětová.

Rozšíření

Gerundivum některých sloves 3. a 4. konjugace může mít archaickou koncovku *-undus, a, um*, která se přidává ke kmeni, např.:

- *leg-undus, a, um* „ten, který má být čten“
- *capi-undus, a, um* „ten, který má být chycen“
- *audi-undus, a, um* „ten, který má být slyšen“

Gerundiva s těmito koncovkami se vyskytují zejména v archaických nebo archaizujících textech či obratech.

Některá slovesa mají přítomný kmen zakončen na *-nd-*, např. *dēfendere* „bránit“, *reprehendere* „kárát“. Ve tvarech gerundiva se proto skupina *-nd-* objeví dvakrát, jednou jako součást kmene a podruhé jako koncovka gerundiva:

- *dēfend-endus, a, um* „ten, který má být bráněn“
- *reprehend-endus, a, um* „ten, který má být kárán“

Význam gerundiva

U gerundiva lze rozlišit dvě základní skupiny významů a použití. Jedna souvisí se slovesným substantivem nazývaným gerundium (viz 31. lekce), druhá vyjadřuje nutnost, náležitost, děj, který má nebo musí být vykonáván apod. V této lekci se budeme zabývat druhou skupinou.

Do češtiny se gerundivum překládá pomocí různých konstrukcí vyjadřujících nutnost, některé kopírují latinskou konstrukci, jiné nikoliv. Gerundivum *laudandus* lze přeložit takto:

- (ten), který má být chválen
- (ten), kterého je třeba chválit
- (ten), který musí být chválen
- mající být chválen

Spojení *puella laudanda* se tedy překládá jako:

- dívka, která má být chválena
- dívka, kterou je třeba chválit
- dívka, která musí být chválena
- dívka mající být chválena

Spojení typu *puella laudanda*, v nichž se gerundivum shoduje se jménem, lze vytvořit pouze od přechodných sloves (viz výše).

Použití gerundiva

Gerundivum s významem nutnosti se však většinou nevyskytuje pouze jako přívlak (např. *puella laudanda*), ale ve spojení s tvary slovesa *esse* (např. *puella laudanda est*). Spojení gerundiva se slovesem *esse* se někdy označuje jako opisné časování trpné. Slove-

so *esse* bývá někdy vypuštěno (např. ve vazbách akuzativu a nominativu s infinitivem), ale z kontextu ho lze domyslet.

Gerundiva se slovesem *esse* lze rozdělit do dvou skupin:

- gerundiva sloves nepřechodných a sloves přechodných, která nemají v konkrétní větě předmět (např. „je třeba číst“, „při výchově je třeba často chválit“)
- gerundiva sloves přechodných s vyjádřeným předmětem

Slovesa nepřechodná a přechodná bez předmětu

Gerundivum těchto sloves je vždy ve tvaru neutra singuláru v nominativu (případně v akuzativu ve vazbě akuzativu s infinitivem) a je tedy zakončeno na *-ndum*. Sloveso *esse* je ve 3. osobě singuláru a může být ve všech časech a způsobech (vyjma imperativu), např. *labōrandum est*, *labōrandum erat*, *labōrandum fuit*, *labōrandum sit*, *labōrandum fuisset*.

Do češtiny lze spojení gerundiva se slovesem *esse* přeložit pomocí různých konstrukcí vyjadřujících nutnost nebo náležitost, např.:

labōrandum est

- je třeba pracovat
- má se pracovat
- musí se pracovat
- je třeba, aby se pracovalo

Volba překladu v konkrétní větě závisí na kontextu a na tom, jaký překlad je nejvhodnější z hlediska češtiny.

Ve spojení s ostatními časy a způsoby se gerundivum překládá pomocí stejných konstrukcí, mění se pouze čas a způsob slovesa:

<i>labōrandum erat</i>	bylo třeba pracovat
<i>labōrandum erit</i>	bude třeba pracovat
<i>labōrandum fuit</i>	bylo třeba pracovat
<i>labōrandum fuerat</i>	(dříve) bylo třeba pracovat
<i>labōrandum fuerit</i>	(až) bude třeba pracovat
<i>labōrandum sit</i>	ať se musí pracovat
<i>labōrandum esset</i>	bylo by třeba pracovat
<i>labōrandum fuerit</i>	ať se muselo pracovat
<i>labōrandum fuisset</i>	bylo by se muselo pracovat
<i>labōrandum esse</i>	že se musí pracovat
<i>labōrandum fuisse</i>	že se muselo pracovat
<i>labōrandum futūrum esse / fore</i>	že se bude muset pracovat

Pojí-li se sloveso s předmětem v jiném pádě než v akuzativu, přidá se předmět v příslušném pádě ke konstrukci *-ndum + esse*, která se nemění. Při překladu do češtiny i latině je třeba dávat pozor na odlišné pádové vazby v češtině.

<i>Pārentibus pārendum est</i>	Je třeba poslouchat rodiče. Rodiče se mají poslouchat. Rodiče se musí poslouchat.
<i>Rērum gestārum oblīvīscendum nōn fuit.</i>	Nemělo se zapomínat na historii. Bylo třeba nezapomínat na historii. Bylo třeba, aby se nezapomínalo na historii.
<i>Ōrātiōne longā ūtendum esset.</i>	Bylo by třeba použít dlouhé řeči. Bylo by třeba, aby se použila dlouhá řeč. Měla by se použít dlouhá řeč. Musela by se použít dlouhá řeč.

Slovesa přechodná s vyjádřeným předmětem

Přechodná slovesa s vyjádřeným předmětem vytváří osobní konstrukce, v nichž se gerundivum shoduje se jménem v rodě, čísle a pádě a sloveso *esse* může být ve všech osobách a číslech. Předmět slovesa (osoba nebo věc, která je zasahována dějem) se stejně jako v pasivu stává podmětem konstrukce. Osobní zájmena se obvykle nevyjadřují.

<i>puer laudandus est</i>	chlapec má být chválen
<i>puella laudanda est</i>	dívka má být chválena
<i>laudandī erant</i>	měli být chváleni
<i>laudandus essēs</i>	měl bys být chválen

Do češtiny se gerundivum se slovesem *esse* nepřekládá jen pomocí konstrukce se slovesem „mít“, která do jisté míry kopíruje konstrukci latinskou, ale i pomocí dalších konstrukcí, včetně neosobních.

puer laudandus est

- chlapec má být chválen, chlapec se má chválit
- chlapec musí být chválen, chlapec se musí chválit
- je třeba chválit chlapce
- je třeba, aby byl chlapec chválen

Při překladu do češtiny jsou neosobní konstrukce obvyklou volbou u sloves, která se v latině pojí s akuzativem, ale v češtině mají jinou pádovou vazbu (srov. překlad pasiva těchto sloves).

<i>Magistra timenda nōn est.</i>	Není třeba se bát učitelky.
<i>Hominēs aegrōtī adiuvandī sunt.</i>	Je třeba pomáhat nemocným lidem.
<i>Amīcī tuī interrogandī sunt.</i>	Je třeba se zeptat tvých přátel.

Sloveso *esse* může být, stejně jako u neosobní konstrukce, ve všech časech a způsobech kromě imperativu:

<i>puella laudanda est</i>	je třeba chválit dívku
<i>puella laudanda erat</i>	bylo třeba chválit dívku

puella laudanda erit
puella laudanda fuit
puella laudanda fuerat
puella laudanda fuerit
puella laudanda sit
puella laudanda esset
puella laudanda fuerit
puella laudanda fuisset
puellam laudandam esse
puellam laudandam fuisset
puellam laudandam futūram esse / fore

bude třeba chválit dívku
 bylo třeba pochválit dívku
 (dříve) bylo třeba pochválit dívku
 (až) bude třeba pochválit dívku
 ať je třeba chválit dívku
 bylo by třeba chválit dívku
 ať bylo třeba chválit dívku
 bylo by bývalo třeba chválit dívku
 že je třeba chválit dívku
 že bylo třeba chválit dívku
 že bude třeba chválit dívku

Dativ původce

Stejně jako u pasiva může, ale nemusí být i u gerundiva vyjádřen původce děje. Většinou se jedná o životného původce děje, neboli činitele. Zatímco v pasivu se činitel vyjadřuje pomocí ablativu, u vazby gerundiva se slovesem *esse* se používá **dativ**, označovaný jako **dativ původce**, *dativus auctōris*. Podoba konstrukce gerundiva se slovesem *esse* se nemění, jen se k ní připojí označení původce děje v dativu.

Labōrandum est.

Mihi labōrandum est.

Rērum gestārum oblīvīscendum nōn fuit.

*Hominibus rērum gestārum
oblīvīscendum nōn fuit.*

Puella laudanda est.

Mātrī puella laudanda est.

Pouze v případě, že u gerundiva nepřechodného slovesa již stojí předmět v dativu, vyjadřuje se činitel nikoliv dativem, ale ablativem s předložkou *ā/ab*.

Pārentibus pārendum est.

Ā puerīs pārentibus pārendum est.

Při překladu do češtiny však většinou není možné nebo vhodné kopírovat strukturu latinské věty s dativem. Dativ původce se proto nejčastěji překládá 7. pádem stejně jako činitel pasivního děje nebo se celá věta vyjádří aktivně. Původce se pak v české větě stane podmětem. V některých kontextech nemusí být použití obou překladů možné a je třeba zvolit pouze jeden z nich.

Mātrī puella laudanda est.

- Dívka má být chválena matkou.
- Matka má chválit dívku.
- Je třeba, aby matka chválila dívku.

Mihi labōrandum est.

- Musím pracovat. Mám pracovat.
- Je třeba, abych pracoval.

Postup při překladu do latiny

Při překladu spojení gerundiva se slovesem *esse* do latiny působí největší obtíže odlišnost českých a latinských konstrukcí. Při překladu české věty do latiny je nutné věnovat pozornost zejména těmto kritériím:

- zda je či není vyjádřen původce děje
- zda se jedná o přechodné sloveso nebo ne a zda je u přechodného slovesa vyjádřen předmět

Příklady postupu při překladu

Při překladu české věty „Všichni museli/měli přijít do města.“ postupujeme takto:

- Zjistíme, zda je ve větě vyjádřen činitel („**všichni**“).
- Činitele zatím ponecháme stranou a pracujeme se zbývající částí věty.
- Rozhodneme, zda při překladu použijeme přechodné či nepřechodné sloveso, případně přechodné sloveso bez předmětu: české „přijít“ budeme překládat pomocí *venire*, které je **nepřechodné**, v latině tedy bude **neosobní konstrukce na -ndum**, tedy **veniendum**.
- Zjistíme, v jakém čase a způsobu je sloveso dané věty, a doplníme správný tvar slovesa *esse*: **veniendum erat**.
- Doplníme další větné členy, v tomto případě „do města“, **in urbem veniendum erat**.
- Vrátime se k původci děje, kterého vyjádříme pomocí dativu a připojíme ho k vytvořené větě: **omnibus in urbem veniendum erat**.

Výsledný překlad tedy zní: *Omnibus in urbem veniendum erat*.

Jedná-li se o nepřechodné sloveso s předmětem, ke konstrukci *-ndum + esse* se připojí předmět v příslušném pádu (dativu, genitivu nebo ablativu) podle vazby slovesa.

Českou větu „Musíme číst dobré knihy“ přeložíme takto:

- Zjistíme, zda je ve větě vyjádřen činitel (nevyjádřený podmět „**my**“).
- Činitele zatím ponecháme stranou a pracujeme se zbývající částí věty.
- Rozhodneme, zda při překladu použijeme přechodné či nepřechodné sloveso: spojení „číst knihy“ přeložíme do latiny pomocí slovesa *legere*, tedy **přechodného slovesa**, které má u sebe **předmět** „knihy“.
- Budeme proto vytvářet osobní konstrukci „dobré knihy mají být čteny“, v níž jsou „dobré knihy“ podmětem: **libri boni**.
- Vytvoříme gerundivum, které se shoduje v rodě, čísle a pádě s podmětem: **libri boni legendi**.
- Připojíme sloveso *esse* v příslušném tvaru, tj. v 3. os. pl. ind. přítomnosti: **libri boni legendi sunt**.
- Doplníme činitele děje v dativu: **nōbīs libri boni legendi sunt**.

Výsledný překlad tedy zní: *Nōbīs librī bonī legendī sunt*. Této latinské větě odpovídají i další české výchozí věty, např. „Je třeba, abychom četli dobré knihy“.

Zvláště při překladu vět se slovesem *esse* se s akuzativem může být určitou pomůckou přeformulovat českou větu do podoby „Dobré knihy mají být námi čteny“, která více napodobuje strukturu latinské věty. Je zde jasněji patrné, že člen „dobré knihy“ je podmětem věty.

Tipy: porovnání s pasivem

Konstrukce gerundiva se slovesem *esse* má některé společné rysy s latinským pasivem. Jedná se zejména o konstrukce přechodných a nepřechodných sloves. Nepřechodná slovesa mají pouze 3. os. sg. pasiva s neosobním významem (např. *labōrātur* „pracuje se“, *pārētur* „poslouchá se“). Také přechodná slovesa ve 3. os. sg. pasiva mohou vyjadřovat neosobní význam (např. *laudātur* „chválí se“). Kromě toho však mají pasivní tvary ve všech osobách (*laudor* „jsem chválen“, *puer laudātur* „chlapec je chválen“, *laudātae sumus* „byly jsme pochváleny“ atd.) a jejich podmět je dějem zasahován.

indikativ prézentu pasiva	indikativ perfekta pasiva	gerundivum + esse
<i>labōrātur</i> pracuje se	<i>labōrātum est</i> pracovalo se	<i>labōrandum est</i> je třeba pracovat
<i>laudātur</i> chválí se	<i>laudātum est</i> pochválilo se	<i>laudandum est</i> je třeba chválit
<i>patri persuādētur</i> otec je přesvědčován	<i>patri persuāsum est</i> otec byl přesvědčen	<i>patri persuādendum est</i> je třeba přesvědčit otce
<i>puerī laudantur</i> chlapičci jsou chváleni	<i>puerī laudātī sunt</i> chlapičci byli pochváleni	<i>puerī laudandī sunt</i> chlapičci mají být chváleni
<i>mulierēs adiuvantur</i> ženám se pomáhá	<i>mulierēs adiūtāe sunt</i> ženám se pomohlo	<i>mulierēs adiuvandae sunt</i> je třeba pomáhat ženám
<i>moneor</i> jsem napomínán	<i>monitus sum</i> byl jsem napomenut	<i>monendus sum</i> mám být napomínán

Pasivum a gerundivum se však liší ve vyjadřování činitele, viz výše.

Gerundivum v akuzativu a nominativu s infinitivem

Gerundivum se slovesem *esse* se může objevit v řadě vedlejších vět včetně infinitivních konstrukcí. Principy pro používání gerundiva zůstávají stejné jako v ostatních větvích. Gerundivum vytváří buď neosobní konstrukci na *-ndum*, nebo osobní konstrukci se shodou v rodě, čísle a pádě. Vzhledem k tomu, že se jedná o infinitivní konstrukce, je sloveso *esse* ve tvaru infinitivu prézentu, perfekta nebo futura. Infinitiv prézentu *esse* však bývá někdy vypuštěn.

Konstrukce gerundiva nepřechodných sloves (*-ndum + esse*) a neosobní konstrukce přechodných sloves mají sloveso *esse* v příslušném infinitivu, jinak se ničím neliší od konstrukcí s určitým slovesem. Vzhledem k tomu, že se jedná o neosobní konstrukce, v nominativu ani akuzativu s infinitivem se nevyjadřuje podmět konstrukce v nominativu či akuzativu. Dativ původce zůstává v dativu.

Labōrandum est.
Je třeba pracovat.

Dīcit labōrandum esse.
Říká, že je třeba pracovat.

Dīcitur labōrandum esse.
Říká se, že je třeba pracovat.

Omnibus labōrandum est.
Všichni musí pracovat.

Dīcit omnibus labōrandum esse.
Říká, že všichni musí pracovat.

Dīcitur labōrandum esse.
Říká se, že všichni musí pracovat.

Lēgibus pārendum erat.
Bylo třeba poslouchat zákony.

Putāmus lēgibus pārendum fuisse.
Domníváme se, že bylo třeba poslouchat zákony.

Putātur lēgibus pārendum fuisse.
Myslí se, že bylo třeba poslouchat zákony.

Ā cīvibus lēgibus pārendum erat.
Občané museli poslouchat zákony.

Putāmus ā cīvibus lēgibus pārendum fuisse.
Domníváme se, že občané museli poslouchat zákony.

Putātur ā cīvibus lēgibus pārendum fuisse.
Myslí se, že občané museli poslouchat zákony.

Gerundivum přechodných sloves vyskytující se v osobní konstrukci se shoduje s podmětem infinitivní konstrukce v rodě, čísle a pádě. V případě nominativu s infinitivem je tedy v nominativu, v případě akuzativu s infinitivem v akuzativu. Sloveso *esse* je ve tvaru infinitivu přezentu, perfekta nebo futura. Participium futura aktiva se rovněž shoduje s podmětem konstrukce v nominativu či akuzativu. Místo infinitivu *futūrum, am, um esse* lze použít neměnného tvaru *fore*. Dativ původce zůstává nezměněn.

Puella laudanda est.
Dívka má být chválena.

Dīcō puellam laudandam esse.
Říkám, že dívka má být chválena.

Dīcitur puella laudanda esse.
Říká se, že dívka má být chválena.

Mātrī puella laudanda est.
Matka má chválit dívku.

Dīcō puellam mātrī laudandam esse.
Říkám, že matka má chválit dívku.

Dīcitur puella mātrī laudanda esse.
Říká se, že matka má chválit dívku.

Mulierēs adiuvandae erunt.
Ženám bude třeba pomoci.

Sciēbāmus mulierēs adiuvandās futūrās esse.
Věděli jsme, že ženám bude třeba pomoci.

Dīcēbantur mulierēs adiuvandae futūrae esse.
Říkalo se, že ženám bude třeba pomoci.

Cōsulī mulierēs adiuvandae erunt.
Konzul bude muset pomoci ženám.

Sciēbāmus mulierēs cōsulī adiuvandās futūrās esse.
Věděli jsme, že konzul bude muset pomoci ženám.

Dīcēbantur mulierēs cōsulī adiuvandae futūrae esse.
Říkalo se, že konzul bude muset pomoci ženám.

Slovní zásoba

amplūs, a, um	rozsáhlý, prostorný, velký, slavný, nádherný
adsentior (assentior), irī, assēnsus sum +dat.	souhlasit (s někým)
asperor, āri, ātus sum +ak.	odmítat, pohrdat, nevsímat si
cōsiderō, āre, āvi, ātum	pozorovat, uvažovat (o něčem), zvážit (něco)
cōsultō, āre, āvi, ātum	radit se, uvažovat
▪ +ak.	▪ ptát se na radu
▪ +dat.	▪ starat se o
contingō, ere, tigī, tāctum +ak.	dotýkat se, dospět (někam)
▪ contingere +dat.	▪ dostávat se (někomu)
▪ contingit, ere, contigit	▪ stát se, přihodit se
corrigō, ere, rēxi, rēctum	narovnat, opravit, napravit, polepšit
ex(s)equor, sequī, secūtus sum	vykonat, plnit
extendō, ere, tendī, tentum / tēsum	rozšiřovat, protahovat, prodlužovat (o čase)
forte	náhodou, snad
habitus, ūs, m.	postava, vzhled
immō	dokonce ještě, spíše, naopak
imperfectus, a, um	nedokončený, nedokonalý
incautus, a, um	neopatrný, nic netušící
modus, ī, m.	způsob, míra (rozměr, velikost atd.), správná míra, mez, umírněnost
numerō, āre, āvi, ātum	počítat
▪ in +abl., inter +ak.	▪ počítat k někomu, pokládat za
pestis, is, f.	nakažlivá nemoc, mor, zkáza, neštěstí, záhuba
quārē	proč, proto
rapiō, ere, rapuī, raptum	vyrvat, uchvátit, zbavit
▪ rapī	▪ být uchvácen (zde: být uchvácen smrtí, zemřít)
reddō, ere, reddidi, redditum	vrátit (něco), zaplatit (dluh), dát, darovat, prokazovat, odevzdat
▪ reddere +ak. +ak.	▪ udělat (někoho, něco) (někým, nějakým, něčím)
satis	dost, dostatečně, dobře
unde	odkud (o místě i o původu)
ūtilitās, ātis, f.	užitečnost, prospěch
vigēō, ēre, uī, –	být svěží, zdravý, být při síle, vyznamenat se, vyniknout
viridis, e	zelený, svěží, zdravý, silný

Cvičení

1. Od uvedených sloves vytvořte gerundivum, je-li to možné

inquirō, metuō, praetermittō, loquor, reprehendō, absum, tollō, mereor, reperiō, largior, sum, accūsō, dēfendō, dēleō, scribō, fugiō, dīvidō, ūtor

2. Vyškrtněte tvary, které nejsou gerundivy

dēfendendam, ostendam, secundum, sequendum, tenendum, agenda, legenda, quendam, quaerendam, querendum, contemnenda, reprehendenda, iūcundam, contendam, trādendam

3. Doplňte a překládejte

<i>laudō</i>	<i>puer laudandus</i>	<i>puer laudandus est</i>	<i>puer laudātus</i>	<i>puer laudātus est</i>	<i>puer laudāns</i>	<i>puer laudātūrus</i>	<i>puer laudātūrus est</i>
<i>moneō</i>	puella	puella	puella	puella	puella	puella	puella
<i>mittō</i>	lĕgātī	lĕgātī	lĕgātī	lĕgātī	senātōrēs	senātōrēs	senātōrēs
<i>scribō</i>	litterae	litterae	litterae	litterae	ōrātōrēs	ōrātōrēs	ōrātōrēs
<i>legō</i>	liber	liber	liber	liber	discipulus	discipulus	discipulus
<i>hortor</i>	hominēs	hominēs	hominēs	hominēs	hominēs	hominēs	hominēs
<i>vītō</i>	perīcula	perīcula	perīcula	perīcula	cīvēs	cīvēs	cīvēs
<i>sequor</i>	vir bonus	vir bonus	vir bonus	vir bonus	vir bonus	vir bonus	vir bonus

4. Doplňte správnou koncovku

1. Nunc resistend__ est.
2. Prōmissa servand__ sunt.
3. Cīvibus cūctantibus persuādend__ est.
4. Liberī tuī ēducand__ essent.
5. Fundāmentum bonum pōnend__ erit.
6. Ea arbor caedend__ nōn est.
7. Quis verend__ erat?
8. Ex urbe statim dēcēdend__ fuit.
9. Dī cōsulend__ fuērunt.
10. Nihil neglegend__ erat.
11. Iniūriārum oblīvīscend__ erit.
12. Vōs adiuvand__ estis.

13. Vēritās ūtilitātī antepōnend___ est.
14. Omnia vōbīs crēdend___ nōn sunt.
15. Ei tacend___ erat.
16. Ea perīcula nōbīs vītand___ erant.
17. Discipulīs ad tempus veniend___ est.
18. Utinam nē ūllus homō pūniend_____ esset!
19. Utinam nē multīs cīvibus ē patriā fugiend___ fuisset!
20. Litterās ad senātum tibi mittend___ fuisse putō.
21. Id dīcend___ esse mihi vidētur.

5. Od slovesa v závorce vytvořte gerundivum a doplňte ho ve správném tvaru do věty

1. Cupiditās glōriae (*cavēre*) _____ est. (podle Cic. *off.* 1, 20, 68)
2. Cum exercitus Rōmānōrum male premerētur, Rōmānīs auxiliū (*petere*) _____ fuit.
3. Nescit, quid (*fugere*) _____ et quid (*petere*) _____ sit.
4. (*discere*) _____ virtūs est. (Sen. *epist.* 123, 16)
5. Num aut cōsulēs illōs aut clārissimōs virōs (*vituperāre*) _____ (esse) putās? (Cic. *Phil.* 8, 15)
6. Mihi dē prōvinciā (*dēcēdere*) _____ erat.
7. Nunc dē poenā pauca (*dīcere*) _____ sunt. (Cic. *ad Brut.* 1, 15, 10)
8. Nūllus homō deus (*putāre*) _____ est.
9. Ā victīs saepe imperiō victōris (*pārēre*) _____ est.
10. Minus malum semper est (*ēligere*) _____.
11. Dīcō sēdecim iūdicēs (*corrumpere*) _____ fuisse, ut ille vir absolverētur. (podle Cic. *Cluent.* 87)
12. Omnibus, quī id negābant, (*persuādēre*) _____ erat.

6. Nahradte označená slova výrazem v závorce (ve správném tvaru) a proveďte další nutné změny

1. **Epistula tua** mihi legenda est. (*liber tuus*)
2. **Patrī** pārendum est. (*māter*)
3. **Mōrēs** eius omnibus reprehendēdī sunt. (*sermō*)
4. **Custōdī** vigilandum erat. (*ego*)
5. **Ēloquentia** ōrātōris laudanda fuit. (*verba*)
6. **Castrīs** potiendum fuit. (*urbs*)
7. (**Nōs**) sequendī nōn sumus. (*vōs*)
8. Illud faciendum nōn **est**. (*ind. fut. I.*)
9. Frāter tuus **interrogandus** est. (*quaerere*)

7. Vyberte správný tvar nebo správné tvary

1. Haec hōc tempore putāvī esse (*dīcendum, dīcendō, dīcenda, dīcendus*). (Cic. *Tusc.* 2, 27, 67)
2. Quid faciendum (*est, sit, esset, erat*), ā faciente (*discendō, discendus, discendum*) est. (Sen. *epist.* 98, 17)
3. Fac, quod faciendum (*est, sit*). (Sen. *apocol.* 3, 2)
4. Ego ita (*esse, est, erat*) faciendum cēseō. (Cic. *leg.* 1, 20)
5. Cottīdiēne ā tē (*accipiendum, accipiendae, accipiendō, accipienda*) litterae sunt? (Cic. *Att.* 7, 9, 1)
6. Nec aspernanda (esse) rēs (*vīsa est, vīsum est, vidēbātur*) neque incautē crēdenda (esse). (Liv. 10, 10, 3)
7. Omnēs mortālēs ūnā mente cōsentiunt omnia arma contrā illam pestem esse (*capienda, capiendam*). (Cic. *Phil.* 4, 7)
8. Cēsuit autem senātus grātiās cōsulī (*agendās, agenda, agendō*) (esse). (podle Liv. 39, 14, 5)
9. (*cavendus, cavenda, cavendum*) est, nē in gravēs inimīcitiās convertant sē amīcitiāe. (podle Cic. *Lael.* 78)

8. Místo slovesa *dēbēre* použijte konstrukci s gerundivem nebo naopak

1. Virī urbem dēfendere dēbēbant.
2. Senātōribus cōsilia bona capienda erant.
3. Aliōs hominēs irridēre nōn dēbēs.
4. Ille, quī peccat, corrigendus est.
5. Rōmānīs bellum gerendum fuit.
6. Statim dēcēdere dēbent.

7. Illam regiōnem relinquere dēbēmus.
8. Magistrātūs corrumpī nōn dēbent.
9. Aliīs cōgendī sumus, ut plūs studeāmus.
10. Hominēs memoriā exercēre dēbent.

9. Z uvedených slov vytvořte větu s gerundivem (doplňte další potřebná slova)

ūtī – ego – cōsilia bona
 lēgēs – civēs – observāre
 proficīscī – prōvincia – urbs – lēgātī
 puerī – omnia – emere – nōn
 disputāre – dē – litterae et artēs – doctī
 omnēs – dormīre
 civēs – parcere – mīlitēs
 admīrārī – facta – fortis
 aegrōtī – multum – quiēscere
 hospitēs – recipere – tū

10. Dejte do závislosti na uvedených výrazech

1. Dīs immortālibus grātia habenda est.
Cēnsēbant
2. Ferrō via faciēda est. (Liv. 4, 28, 4)
Ei vidēbātur
3. Quid dīcendum fuit?
Quaesīvit
4. Fortūnae sunt committēda omnia. (Cic. Att. 10, 2, 2)
Cicero scrīpsit
5. Ille magis metuendus quam admīrandus erat.
Nōbis vidētur
6. Mihi in prōvinciam proficīscendum est.
Dīxit
7. Quis accūsandus est?
Nēmō sciēbat
8. Mīlitibus urbēs magnae dēfendēdae erunt.
Nōtum erat
9. Iīs famēs timēda erat.
Nōtum est
10. Animus dolōrī trādendus est.
Seneca cēnsēt

11. Najděte chyby a opravte je

1. Illī cōsulem expectandī fuisse cēnsēbant. (podle Liv. 31, 48, 3)
2. Rēbus, quae Rōmae agenda erant, perfectīs, cōsulēs in prōvinciās profectī (sunt). (Liv. 32, 3, 1)
3. Intellegēs, quam esset obsistendum dolōrī. (podle Cic. *Tusc.* 2, 12, 28)
4. Ille vir cōsul ēligendum nōn erat.
5. Patrī pārendī sunt.
6. Opera danda erit, ut quam plūrimōs hominēs beneficiīs afficiēmus.

12. Doplněte výrazy do vět

agendum, antepōnendam, castīgandus, danda, metuenda, ūtendum

1. Fuit Caesarī sic _____ amīcus. (Sen. *dial.* 5, 40, 4)
2. Ei, quī fugiēbat, omnia _____ erant.
3. Tuō tibi iūdićiō est _____. (podle Cic. *Tusc.* 2, 26, 63)
4. In tantō malō audendum atque _____, nōn cōsultandum esse dicit. (podle Liv. 22, 53, 7)
5. Cicero scrīpsit mortem servitūtī _____ esse.
6. Opera _____ erat, ut id quam celerrimē cōnficerēmus.

13. Vyberte správný tvar. Je-li více možností, vysvětlete rozdíly mezi nimi.

1. Ille mōns (*occupandus, occupātus, occupātūrus*) erat, nē hostēs urbem nostram capere possent.
2. Ille mōns (*occupandus, occupātus, occupātūrus*) est, nē hostēs urbem nostram capere possint.
3. Dux illum montem (*occupandus, occupātus, occupātūrus*) erat, nē hostēs urbem nostram capere possent.
4. Causa illius clādis nōbīs (*explicāta, explicātūra, explicanda*) est.
5. Causa illius clādis ā nōbīs (*explicāta, explicātūra, explicanda*) est.
6. Id, quod (*dictus, dictūrus, dīcendus*) sum, ex litterīs cuiusdam amīcī cōgnōvī.
7. Vir, quī dē rē públicā optimē (*merendus, meritus, meritūrus*) erat, pater patriae (*appellātus, appellandus, appellātūrus*) est.
8. Beneficia ā nōnnūllīs hominibus tibi (*accipiēnda, accepta, acceptūra*) nōn esse putō.
9. Omnēs arbitrābantur illum hominem nōn (*dēciēndum, dēceptum, dēceptūrum*) esse.
10. Mihi (*persuādendum, persuāsum, persuāsūrum*) est.

11. Dixit sē verbis eōrum nōn (*crēdendum, crēditūrum, crēditum*) esse.
12. Dixit verbis eōrum nōn (*crēdendum, crēditūrum, crēditum*) esse.
13. Lēgēs iūstae (*petendae, petitae, petitūrae*) sunt.
14. Sic enim (*factum, faciendum, factūrum, factūrus*) fuisset. (Cic. *ad Q. fr.* 3, 4, 2)

14. Vyberte překlad nebo překlady, které odpovídají uvedeným latinským větám

1. Virī scelerātī persequendī sunt.
 - a) Je třeba pronásledovat zločince.
 - b) Zločinci musí být pronásledováni.
 - c) Je třeba, aby zločinci byli pronásledováni.
 - d) Musí pronásledovat zločince.
2. Hominibus vēritās quaerenda est.
 - a) Lidé musí hledat pravdu.
 - b) Je třeba, aby lidé hledali pravdu.
 - c) Musí se hledat pravda.
 - d) Je třeba, aby byla hledána pravda.
 - e) Je třeba, aby byla lidmi hledána pravda.
 - f) Lidé mají hledat pravdu.
3. Nunc tacendum nōn est.
 - a) Teď se nesmí mlčet.
 - b) Je třeba, aby se teď nemlčelo.
 - c) Teď nesmíme mlčet.
4. Tibi ignōscendum est.
 - a) Musíš odpustit.
 - b) Je třeba, aby ti bylo odpuštěno.
 - c) Musí se odpouštět.
 - d) Je třeba, abys odpouštěl.
5. Praemium ei tribuendum erat.
 - a) Měl dostat odměnu.
 - b) Bylo třeba, aby dostal odměnu.
 - c) Měla se dát odměna.
 - d) Měl dát odměnu.
 - e) Bylo třeba, aby dal odměnu.
 - f) Měla se mu dát odměna.
 - g) Měli dávat odměnu.

15. Přeložte do češtiny

1. Sed nōn sōlum pārendum patrī, sed etiam adsentiendum erat. (podle Liv. 4, 21, 8)
2. Nōn ut diū vivāmus, cūrandum est, sed ut satis. (Sen. *epist.* 93, 2)
3. Erunt plūra mihi ad tē scribenda. (podle Cic. *Att.* 2, 20, 3)
4. Quīdam vērō tunc incipiunt, cum dēsinendum est. (Sen. *epist.* 23, 11)
5. Nōn est verbīs rogandus, cōgendus est armīs. (Cic. *Phil.* 5, 26)
6. Audendum est aliquid ūniversīs, aut omnia singulis patiēda (sunt). (Liv. 6, 18, 7)
7. Transāctīs omnibus, quae Rōmae agenda erant, cōsulēs ad bellum profectī sunt. (Liv. 27, 12, 1)
8. Nōn omnis error stultitia dīcenda est. (Cic. *div.* 2, 90)
9. Aliud cōsiliū sibi capiendum (esse) exīstimāvit. (podle Caes. *civ.* 3, 41, 2)
10. In Macedoniam⁵⁵ quoque mittendōs lēgātōs (esse) senātus cēnsuit. (Liv. 41, 22, 3)
11. Magis illud videndum est, quam multīs ira per sē nocuerit. (Sen. *dial.* 4, 36, 4)
12. Quid ergō? Nōn erat accipiendum ā Claudiō, quod dabātur? (Sen. *benef.* 1, 15, 6)
13. Erant eō tempore multa etiam alia metuenda. (Cic. *dom.* 91)
14. Quid cēnsēs nōbīs esse discendum, ut istud, quod postulās, efficere possīmus? (podle Cic. *rep.* 1, 33)
15. Supervacuum⁵⁶ forsitan putās id discere, quod semel ūtendum est. (Sen. *epist.* 26, 9)
16. Nunc ego, iūdicēs, iam vōs cōsulō, quid mihi faciendum (esse) putētis. (Cic. *Verr.* I 32)
17. Nōnne optimus et gravissimus⁵⁷ quisque philosophus cōnfītētur sē multa ignōrāre et multa sibi etiam atque etiam⁵⁸ esse discenda? (podle Cic. *Tusc.* 3, 28, 69)
18. Nōn fuit Iuppiter metuendus, nē irātus noceret. (podle Cic. *off.* 3, 29, 104)
19. Vidētis quae causa sit; nunc quid agendum sit, cōsiderāte. (podle Cic. *Manil.* 6)

16. Přeložte pomocí gerundiva

1. Je třeba pracovat.
2. Lidé musí pracovat.
3. Je třeba spát.
4. Musíme spát.
5. Bylo třeba bránit město.
6. Obyvatelé měli bránit město.
7. Město mělo být bráněno vojáky.

⁵⁵ *Macedonia, ae, f.* „Makedonie“

⁵⁶ *supervacuum, a, um* „zbytečný, nepotřebný“

⁵⁷ *gravissimus* = *gravissimus*, *-issimus* je archaická koncovka superlativu

⁵⁸ *etiam atque etiam* „znovu a znovu, usilovně“

8. Je třeba poslouchat.
9. Je třeba poslouchat rodiče.
10. Děti musí poslouchat rodiče.
11. Bude třeba užívat rozum.
12. Bude třeba, abych užíval rozum.
13. Je třeba často povzbuzovat a chválit.
14. Lidé mají být často povzbuzováni a chváleni.
15. Musíš lidi často povzbuzovat a chválit.
16. Nikdo se nemá odsuzovat.
17. Je třeba, abyste nikoho neodsuzovali.
18. Nikoho nemáte odsuzovat neprávem.
19. Bylo třeba postavit lodě a porazit nepřátele.
20. Naši vojáci museli postavit lodě a porazit nepřátele.
21. Neměl jsi být opuštěn.
22. Neměl jsi být opuštěn svými přáteli.
23. Je třeba, abych nebyla kárána.
24. Je třeba, abych odešla.
25. Neměly jsme být obžalovány.
26. Neměly jsme být obžalovány přísným soudcem.
27. Nebylo třeba vám pomáhat.
28. Není třeba, abyste se nás báli.
29. Nebude třeba utíkat před nebezpečími.
30. Nebude třeba, abyste utíkali před nebezpečími.
31. Nesmíš naříkat.
32. Nyní je třeba se napít.
33. Bylo by třeba, aby všichni zachovávali zákony.
34. Bylo by bývalo třeba hned odejít.
35. Domníváme se, že zlá slova se nemají říkat.
36. Konzul řekl, že v té bitvě je třeba zvítězit nebo zemřít.
37. Zdá se, že je třeba kárat zhoubné názory.
38. Říká se, že máme ihned odejít.
39. Zdá se, že musíme prodat dům.
40. Velitel si myslel, že musí uvést nepřátele ve zmatek.
41. Nevím, co bylo třeba říct.
42. Ptali se, zda bylo třeba kácet tyto stromy.
43. Je třeba se ptát, proč má zvyk takovou sílu.

17. Přečtěte si text a odpovězte na otázky

Epistula ad Lucilium (Seneca,⁵⁹ výběr, upraveno)

Multos **inveni** aequos **adversus** homines, adversus deos neminem.

Obiurgamus cotidie fatum: „Quare ille in medio cursu raptus est? Quare ille non rapitur? Quare senectutem et sibi et aliis gravem extendit?“ Utrum, obsecro te, iudicas **aequius** (esse) te naturae (parere) an tibi **parere** naturam? Quid autem interest, quam cito decedas, unde utique decedendum est? Non ut diu vivamus, curandum est, sed ut satis. Nam ut diu vivas, fato opus est, ut satis (vivas), animo (opus est). Longa est vita, si plena est.

Quid illum octoginta anni iuvant per inertiam exacti? Non vixit iste, sed in vita moratus est, nec sero mortuus est, sed diu. Octoginta annis vixit. Interest, mortem eius ex quo die⁶⁰ numeres. At ille mortuus est viridis. Sed officia boni civis, boni amici, boni filii executus est: in nulla parte cessavit. Quamquam aetas eius imperfecta est, vita perfecta est. Octoginta annis vixit. Immo octoginta annis fuit, nisi forte sic vixisse eum dicis, quomodo dicuntur arbores vivere.

Laudemus itaque et in numero **felicium** reponamus eum, **cui** quantulumcumque temporis **contigit**, (id tempus) bene conlocatum est.

Vidit enim veram lucem. Non fuit unus e multis. Et vixit et viguit.

Quid quaeris, quam diu vixerit? Vivit: ad posteros usque transiit et se in memoriam dedit.

Quemadmodum in minore corporis habitu potest homo esse perfectus, sic et in minore temporis modo potest vita esse perfecta.

Quaeris, quod sit **amplissimum** vitae spatium? Usque ad sapientiam vivere. Qui ad illam pervenit, attingit non longissimum finem, sed maximum.

Odpovězte

1. Najděte v textu gerundiva.
2. Jaké typy konjunktivů se v textu objevují? Vysvětlete jejich použití.
3. Je věta *quomodo dicuntur arbores vivere* nepřímou otázkou? Proč?
4. Je zájmeno *quod* ve větě *quod sit amplissimum vitae spatium* tázací nebo ne?
5. Určete následující tvary: *inveni, adversus, aequius, parere, felicitium, cui, contigit, vixisse, amplissimum*.
6. Uveďte slovesa, která Seneca používá ve významu „zemřít“. Jaká slovesa se používají v češtině?
7. Nahraďte výrazy *cursu, viridis* slovy, která nejsou metaforou.
8. Vyhledejte ve slovníku či gramatice další slova, která mají složku *-cumque*. Co znamenají?
9. Znáte česká přejatá slova odvozená ze slov *inertia; exequor, sequi, secutus sum; extendō, ere, tendi, tensum*?

⁵⁹ Lucius Annaeus Seneca. *Epistulae morales ad Lucilium* 93. (Sen. *epist.* 93)

⁶⁰ *ex quo die* „od jakého dne, odkdy“

Jaké názory Seneca zastává (vyberte názory vyjádřené přímo i implicitně)? Svoje tvrzení zdůvodněte.

- Dlouhý život se měří počtem let.
- Lidé jsou nespravedliví vůči bohům.
- Lidé mají potěšení i ze zahálčivého způsobu života.
- Není důležitá délka života, ale jeho kvalita.
- Život pokračuje určitým způsobem i po smrti.
- Délku života člověk ovlivní způsobem života.
- Někteří lidé spíše přežívají, než opravdu žijí.
- I stromy mají právo na život.
- Je jedno, kdy člověk zemře.
- Nejdůležitějším cílem života je dospět k moudrosti.
- Člověk se má snažit překročit svoji přirozenost.
- Pojmy „věk“ (*aetas*) a „život“ (*vita*) jsou synonymní.

Seneca a jeho postoj ke smrti

Co víte o postoji Seneky ke smrti?

Jak Seneca zemřel?

Se kterými jeho názory v textu souhlasíte a se kterými ne?

Slovní zásoba

atingō, ere, tigī, tāctum +ak.	dotýkat se, dojit, dospět, dorazit
cessō, āre, āvī, ātum	otálet, váhat (s něčím), prodlévat, zahálet, odpočívat
collocō (conlocō), āre, āvī, ātum	umístit, vynaložit (peníze apod.), investovat, uspořádat, zařídit
extendō, ere, tendī, tentum / tēsum	roztahovat, (o čase) prodlužovat protahovat
inertia, ae, f.	nečinnost, lenost, nechuf k práci, neobratnost
longus, a, um	dlouhý, daleký (i o čase)
obiurgō, āre, āvī, ātum	kárat, napomínat
quantuluscumque, quantulacumque, quantulumcumque	jakkoli malý, maličký, nepatrný
▪ quantulumcumque temporis	▪ jakkoli krátký čas
quemadmodum – sic	jako – tak
quid?	co? proč?
repōnō, ere, posuī, positum	zpět položit, položit, nahradit
▪ repōnere in numerō +gen.	▪ počítat mezi někoho
trānsiliō, ēre, siluī, –	přeskočit, překročit, přejít
utique	jakkoliv, jistě, v každém případě

Živá slova

Ceterum autem censeo Carthaginem esse delendam.

De gustibus non est disputandum.

De omnibus est dubitandum.

E duobus malis minus est eligendum.

Errata et corrigenda.

Exigua est tribuenda fides qui multa loquuntur.

Nunc est bibendum.

Pacta servanda sunt.

Quod erat demonstrandum. (Q. E. D.)

errātum, ī, n.	omyl, chyba	
gustus, ūs, m.	chutnání, chuť	gusto
pactum, ī, n.	smlouva	pakt